

AHİLERİN GENEL GÖRÜNÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Mehmet Ali HACIGÖKMEN*

Özet

Fütüvvet Teşkilatı, Abbasi Halifesi Nasr Li Dinillah tarafından kurumsallaştırılmış, Ahi Teşkilatının temelini oluşturmuştur. Fütüvvet teşkilatı İslâmî düşünce ile uyumu sonucunda bütün İslâm dünyasına yayılmış, her millet kendisine ait birçok unsuru bu teşkilatına dâhil etmiştir. Fütüvvet teşkilatında Türk kültürüne dair birçok unsuru bulabiliyoruz. En başta Fütüvvet teşkilatının Anadolu’da Ahi adını alıp esnaf teşkilatı haline gelmesi sadece Türklere has bir durumdur. Aynı zamanda Türklerin yazdığı şecere-nâme ve fütüvvet-nâmeler de farklıdır. Bu fütüvvet-nâme ve şecerenâmeler de bizim en önemli kaynaklarımızdır. Bu kaynaklarda fütüvvet ehlinin, yani ahilerin uymaları gereken kurallardan, kılık kıyafetlerinin nasıl olması gerektiğine kadar anlatılır. Bu çalışmada Türk kültür tarihinin en önemli kurumlarından birisi olan Ahi teşkilatının müntesiplerinin kıyafetleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahi teşkilatı, şecere-nâme, fütüvvet-nâme, şalvar, börk, hırka, şed, serpuş

A STUDY ON GENERAL VIEW OF AHIS

Abstract

It is known that the foundation of Ahi organization was based on the Fütüvvet Organization, which was institutionalized by the Abbasid caliph Nasr Li Dinillah. The principles for acceptance to the organization were discussed in the fütüvvetname written by Sihabeddin Sühreverdi in Baghdad. This organization spread all over the Islamic world and every nation included their own elements to the Fütüvvet Organization. We can find many elements reflecting the Turkish Culture in this organization. Taking the name of “Ahi” at first in Anatolia, it became an organization of the craftsmen and is the characteristics of only the Turkish people. Also the Secere-name and Fütüvvet-names written by the Turks are different from the others. The rules stated there range from the orders that the fütüvvet members have to obey to the rules that what kind of clothes they have to wear. In this study, the Ahi members’ clothing will be analyzed as the Ahi organization is one of the most important institutions of the cultural history of Turkey.

Keywords: Ahi organisation, shintiyan, head scarf, cardigan, waistband, headgear

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya/Türkiye, hgokmen@selcuk.edu.tr

Giriş

Ahi teşkilatının temelini *Abbasi Halifesi Nasr Li Dinillah* (1179-1225), tarafından kurumsallaştırılan fütüvvet teşkilatına dayandığını biliyoruz¹. Bağdat'da *Ebû Hafıs Ömer es-Sühreverdî*'nin (1144 -1234) kaleme aldığı fütüvvet-nâmede, bu teşkilata girişin kaideleri ele alınmıştır². Böylece *Nasr Li Dinillah*, İslâm dünyasındaki ayrılıkları bir nebze olsun ortadan kaldırmayı düşünmüştür³. Bu dönem Selçuklu Devletinin başında, devletin yapısını şekillendiren, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev* bulunuyordu (1204-1211). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev*'in tahta geçmesi ile beraber Abbasi halifeliği ile ilişkiler artacaktır. İslâm dünyasının birliği için kurulan Fütüvvet teşkilatı, ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Abbasi halifesi, Selçuklu sultanını fütüvvet teşkilatına dâhil edebilmek için, *Şeyh Mecdüddin İshak*'ın da elçi olarak gitmesi ile Anadolu'ya *Evhadüddin Kirmanî*, *Nasiruddin Mahmut el-Hoyî* Anadolu'ya gönderilmiştir⁴. *Evhadüddin Kirmanî* Selçuklu Türkiyesinde fütüvvet mensuplarını kurduğu zaviyelerle yaygınlaştırmaya çalışırken bu duruma kaynaklarda *evhadîlik* adı verilmiştir. *Evhadîliğin*, Anadolu'da ahiliğin ilk şekli olduğuna dair bilgiler *Evhadüddin Kirmanî* adına düzenlenen menakıp-namede geçen hikâyelerden anlayabiliyoruz. Mesela *Evhadüddin-i Kirmanî* Kayseri'de bulunan zaviyede iken bir genç gelir. *Talebe olmak istediğini söyler. Kirmanî ise ona ne iş yaptığını sorar. Genç bir iş yapmadığını söyleyince, Evhadüddin bir iş bulmasını öylece gelmesini ister*⁵. Yine *Evhadüddin*, Malatya'daki zaviyesine geldiğinde girişte bir kuyu görür, kuyuyu beğenir ve ustasını çağırır ve ona, *ustasının kim olduğunu yani kimden el aldığını sorar. Usta kimseden el almadığını söyleyince, Evhadüddin kuyuyu kapattırır*⁶. Görüldüğü gibi *Evhadüddin*, XIII. yüzyılda ahiliğin genel umdelerini talebelerine anlatmaktadır. Ahi Evren de eserlerinde de ahiliğin genel kurallarını ve ahlakını anlatmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki *Ahiler*, zaviyelerde *Ahi Evren*'in eserlerini okumuşlar, ancak zamanla da bu kitapların yerini, fütüvvet-nâmeler ve seçere-nâmeler almıştır. İşte fütüvvet-nâmelerde ahiliğin genel ahlaki kâideleri dışında giyim ve kuşamları ile de bilgileri bulabiliyoruz. Ancak burada bir açıklama yapmak gerekirse fütüvvet-nâmelerde geçen şalvar, şed, hırka, taç gibi, fütüvvet ehli kıyafetleri anlatılırken genellikle batını yorumlarda yapılır. Bu batını yorumlar fütüvvet anlayışının tarihî değişim süreci ile ilgilidir. Şüphesiz ki fütüvvet anlayışı cahiliye döneminden başlayıp İslamî anlayış ile bütünleşip bütün İslâm dünyasına yayılması ile birçok kültür ile karşılaşmış, değişikliğe uğramıştır. X. ve XI. yüzyıllarda Orta Asya ve İran'da mezhepler ve tarikatler de yayılacaktır. Artık bu dönemde buralarda tasavvuf da ortaya çıkacaktır. Bu arada fütüvvet anlayışı da tasavvuf ile de bütünleşecektir. *Cömert, misafirperver, yardımsever hem de asalet ve secaat sahibi yiğit kişiyi* ifade eden fütüvvete, tasavvufun etkisiyle başka anlamlar da yüklenmeye başlandı. Bu anlamlar ise: *"fevkalade dürüst, cömert, başkaları için çalışan, yardımsever, engin hoşgörü sahibi, kusurları bağışlayan, çok merhametli, Allah'tan korkan, iyi huylu, karıncayı bile incitmekten çekinen, kusursuz gibi üstün meziyetler*

idi⁷. İşte bu noktadan sonra “feta” denilen ideal kahramanın karşısına “ahi” “kardeşim” denilen ideal kahraman tipi çıkmıştır. Yani tasavvuf ehli fetalar birbirlerine Arapça *kardeşim* anlamına gelen “ahi” diye hitap etmişler bu lakabı da almışlardır. Buna *Zencan*’da yaşamış ve 457/1065 yıllarında yaşamış *Ahi Ferec Zencanî* fütüvvet ehli mutusavvıf buna en güzel örnektir⁸. Fütüvvet Anadolu’ya gelmeden evvel ortaya çıkan bu durum, Anadolu’da bir takım şartlarla, değişim yaşayıp esnaf ve sanatkâr teşkilatı haline bürünürken eski özelliklerinin de devam ettirecektir. Yani fütüvvet-nâmelerde “ahi”nin özellikleri ve giyim ve kuşamı anlatılırken tasavvufi anlayışa bürünüp batini anlamlarda verilmiştir. Bu durum esnaf, sanatkâr, asker (seyfi) olan ahileri doğrudan ilgilendirmese de *Şeyh, Kethüda, Yiğitbaşı* gibi zaviyede görevli olanları doğrudan ilgilendirmektedir. Yani *fütüvvet-nâmelerde* belirtilen tasavvuf ehli *fetalar* ahilerdir. Fütüvvet-nameleri kaynak edinip ahilerin kıyafetleri ile ilgili pek fazla araştırma yapılmamıştır. Bu konu ile ilgili M. Saffet Sarıkaya’nın *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, adlı 1993 yılında savunulan doktora tezi dışında pek fazla bir araştırma yapılmış değildir⁹. Çalışmamızda fütüvvet ehli olan şahısların *ahi* olduklarını burada ifade edelim. Şimdi ahilerin kıyafetleri ile ilgili bilgileri görelim.

1. Şalvar ve Şed (Kuşak), Kama

Fütüvvet, XIII. yy. da halife *en-Nâsır Li Dinillah* tarafından teşkilatlandırıldıktan sonra İslâm dünyasının en önemli teşkilatı olmuştur. *Ebü Hafs Ömer es-Sühreverdî*,nin kaleme aldığı fütüvvet-nâmede, teşkilata girişin kaideleri kaleme alınmıştır. Burada “*fütüvvet kadehinden içme, serâvil giyme*”yi fütüvvete girme şartı olarak belirlemesi¹⁰, bazı fütüvvet-nâmelerde de “*şalvar giymeye*” dair fasılların yer almasına sebep olmuştur¹¹. Bundan dolayı da *şalvar (serâvil)*¹² ve *şed* ahilerin en önemli kıyafetleri idi. Yalnız ahilerin giydikleri şalvar çok geniş değil, özellikle paçaları dardı. Bunlara Farsça’da “*şalvar*” olarak ifade edildiğini biliyoruz¹³. Nitekim, bu şalvarlar *Necm-i Zerkub*’un tasvir ettiği şalvarlara çok benzemektedir¹⁴. Ahiler şalvarın üzerine Farsça’da *şed* (kuşak) adı verilen kuşak (kemer) taktıklarını biliyoruz. Şalvarlarının üstüne bellerine üçgen şekline getirilmiş destarçe (kuşak) bağlarlardı. Kuşağın ön tarafı öne doğru sarkıtılırdı¹⁵. Onun üzerine de kama geçirirlerdi. Türk Sultanlarının *şed* (kuşak) adı verilen kemer bağladıkları altına da *kılıç ve kama* taktıklarını, bunları da hâkimiyet alameti olarak kabul ettiklerini biliyoruz¹⁶. Hakikaten de *I. Alaeddin Keykubat* döneminde ahiler bellerindeki kuşaklarının altına kama takmışlardır. Sevakıb-ı menakıp adlı eserde bunu çok açık bir şekilde görebiliyoruz¹⁷. Burada Sultan Veled’in rivayeti ile Şemş’in öldürülmesini anlatılırken minyatürde, eli bıçaklı, bellerinde kemer, dar şalvar (pantolon), başlarında serpuş, sekiz kişi öldürmek için Şemş’i dışarı çağırılmaktadır. Bu minyatürde bulunan eli kamalı sekiz kişi ahilerdir. Kıyafetleri de bunu gösteriyor. Elllerinde kama, başlarında ahi sarıkları, giydikleri dar şalvar (pantolon)ları tam olarak ahi kıyafetini ortaya koyuyor (Ek-1).

Bu şahısların giysileri Seğmen dediğimiz Ankara bölgesi kıyafetine çok benzemektedir (Ek-2)¹⁸. Buna göre Seğmen kıyafeti Ankara bölgesi ahilerinin bir kıyafetiydi. Ankara bölgesi Ahi teşkilatının hem siyasi hem de esnaf olarak ele alınması gereken bir örnek bir yerdir. Ankara'daki ahiler askeri özelliklerinden dolayı bölgede otorite olmayınca asayiş sağlamışlar, birçok araştırmacı da burada bir ahi devleti kurulduğunu zannetmiştir¹⁹. Ahilerin bu özelliği Ankara dışında diğer bölgelerde daha sonra beylikler döneminde de devam edecektir²⁰. Bu aslında Türklerin ahiliği kavrayış tarzıyla ilgilidir. Türkler arasında alplık, yiğitlik, kahramanlık yaygındı. Türkler buna “akı”, Farslar ise “civan- merdi”²¹ diyorlardı. Türklerin askerlik özellikleri öne çıktığı için fütüvvetin alplık, yiğitlik yönünü daha fazla benimsedikleri görülmektedir. Özellikle asker olarak X- XII. yüzyıllarda İslam dünyasını etkilemişler, onlar için büyük şehirler bile kurulmuş idi²².

Şalvar dünya içinde kalmayı ve mücadeleyi sembolize etmektedir²³. Alâaddevle Simnani'ye ait fütüvvet-nâme'de fütüvvette şalvar giymenin ayıpları örteceği nefsi şehvetten men edeceği söylenmektedir²⁴. Yine Necm-i Zerkub Fütüvvet-nâmesinde de şalvarın çok bol olmaması gerektiği ifade edilmekte şalvar emanetini korumaları yani şehvetten uzak durmalarını tavsiye etmektedir²⁵. Fütüvvet-nâmelerde şalvar ne kadar anlatılsa da fütüvvete giriş sembolü olarak, şed kuşanmak genel kâide olmuştur²⁶. Hatta ahi meslek grupları kendi mesleklerine göre tören esnasında şed, peştamal, iş önlüğü vb. kullanmışlardır²⁷. Seyyid Gaybî oğlu şeyh Huseyn'in Fütüvvet-nâmesinde fütüvvet erkânı, şed bağlama erkânını uzun uzun anlatır. Şedlere de burada çeşitli isimler verilmiştir: Bunlar, “meddahlara şed-i elifi, gaza ehline şed-i kavsi, seccade sahihlerine şed-i mihrabı (tâzyân da derler), sakalara şed-i lâmelifi (şed-i iştirak), ferraşlara şed-i Süleymânî (şed-i hâdımân), meftul ehline şed-i Yûsufî (şed-1 Mısıryân), dellâk-lerle hamamda, hizmet edenlere şed-i hafî (şed-i Süleymânî) urulduğu da kayıtlı olup bunların resimleri burada gösterilmiştir” (Ek-3)²⁸. Yine Seyyid Alâeddin Oğlu Seyyid Muhammed Fütüvvet-namesinde şedin pamuk bezinden olduğunu, kavsi, selmanî ve yusufî adlarıyla üçe ayırmaktadır. Aynı zamanda bu fütüvvet-namede şedin üç tarz resimlerini çizilmiştir²⁹. Yine, Gölpinarlı, Şeyh Yasin al Rufaî Fütüvvet-namesinde Hz. Ali'nin ellibeş kişiye kuşak kuşatmasını anlatmakta, şedlerin resimleri göstermektedir³⁰. Bir başka Minhac al Muridin adını taşıyan fütüvvet-namede şed resimleri ve bağlanış şekilleri çok güzel gösterilmektedir (Ek-3)³¹. Nasırî Fütüvvet-namesinde³² şed kuşanmanın ve açmanın mânâsını uzun uzadıya anlatır. Ona göre “şed kuşanmanın hizmete talip olayı ve ashaba büyüklere saygıya delâlet eder. Açmak ise ona başkalarının hizmet ve saygı göstermesine” delalet eder³³.

Fütüvvet ehlinin merasimlerinde usul ve erkânında Zedüştiliğin geniş etkisi olduğu Şalvar giyme, şed (kuşak, zerdüştilikte koştı) kuşanma gibi fütüvvet üniforması (Libasü'l-fütüvve) giymek İran menşeli olduğunu Gölpinarlı yazmaktadır³⁴.

Ancak yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bu bölgede fütüvvet teşkilatına etkiyi sadece Fars kültürü yapmamıştır. Türk kültürünü de göz ardı etmememiz gerekiyor. Bu konuyu daha evvel bazı araştırmalarda ifade edilse de M. Saffet Sarıkaya “XIII.- XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvet-namelere Göre Dini İnanç Motifleri” adlı çalışmada açık bir şekilde bu Türk kültürünün de etkisi olduğu ortaya konmuştur³⁵.

2. Takke (Tâc) ve Hırka (Aba), Ak Börk

Tarikatlarda görülen *hırka* ve *tac*, *takke* gibi kıyafetlerin ahiler tarafından giyildiği fütüvvet-nâmelerden anlaşılmaktadır³⁶. Ahilerin giydikleri fütüvvet-nâmelerde belirtilen tac, süslü takke idi (Resim-4). İbn Batuta’nın ifadesine göre zaviye içinde ahiler takke takmakta hırka giymekteydiler³⁷. İbn Batuta misafir kaldığı zaviyelerdeki ahi kıyafetlerini şöyle anlatmaktadır: “*Oturma salonlarında sırtlarında abadan bir libâs giymiş, ayaklarında mest olan ve bellerinin ortasında hançer asılı iki arşın uzunluğunda iki parmak eninde taylesanlı softtan yapılmış beyaz sarıklarla örten fityandan bir grup yer almıştı. Gençler burada toplandıkları vakit, sarıklarını çıkartıp zarif görünüşlü, sırmalı ince ve şeffaf takke giyerlerdi*”³⁸. Dışarıda ise ahiler takke yerine börk de denilen külâhı zaviyelerin dışında giyorlardı. İbn Batuta bunu açık bir şekilde ifade ediyor. O, ahilerin beyaz yünden bir külâh, sırtlarına sof cübbe giydiklerini, zaviyelerinde bu külâhı çıkarıp önlerine koyduklarını, başlarında süslü bir takke kaldığını bildiriyor. Tasavvuf mensuplarının aslı kıyafetlerinden birisi olan *hırka*, Ahilerin de giysisiydi. *Evhadüddün- Kirmanî* menakıp-nâmesinde “hırka giymek”, mürit olmak, manâsına geliyordu³⁹. Eğer kimden hırka giydiğini sorulursa talebeye hocası soruluyor demektir⁴⁰. Ayrıca mürit olmak için sadece hırka giymek değil, saçını tıraş etmekte gerekliydi⁴¹. *Evhadüddün Kirmanî* kendisine mürit (talebe) olmak isteyen hırka ile birlikte takke takar üstüne de sarık sarar taylasan sarkıttırdı. Bunlar genellikle de beyaz olurdu⁴². Hırka ise keçeden yapıldığı gibi, pamuktan da yapılıyordu. Hatta *Şeyh Evhadüddün* bizzat kendi eliyle diktiği hırkayı Kerimüddin-i Nişaburî adlı talebesine giydirmişti⁴³. *Evhadüddün-i Kirmanî* yanında devamlı bir bavul (sandukçe) bulunur, müritlerinden birinin giysisi yırtılsa hemen bavulundan kendisine giysi verirdi.

Hırka dikişli yamalı uzun ve geniş kollu bir üst elbiseydi⁴⁴. Ancak Fütüvvetnamelerde hırka yerine *abâ* adlı bir giysiden de bahsedilir (Ek-5). Bu giysinin hırkadan bir farkı yoktur. Abâ giymenin hırka gibi ilk zâhidler ve sûfîler zamanında yaygınlık kazandığını, bu kıyafetin bir zühd ve fakr alâmeti sayıldığını gösteren rivayetler de vardır⁴⁵. Ayrıca fütüvvetnamelerde hırka ve abâyâ dair batınî yorumlar da yapılmış mesela: “*Hırka’nın beli sabırdan, iki yanı kabz u basttan*”⁴⁶, *kuşağı nefse muhalefet etmekte, yakası sıhhatli yakından,*

*pervazı ihlastan imal edilmiş*⁴⁷ olduğu ifade edilmiştir. *Hırka* tasavvufta müridin şeyhe bağlanması, kendi iradesinden geçip şeyhin iradesine teslim olması manâsına gelir. Ancak bütün ahiler tasavvuf mensupları gibi giyinmezlerdi. Çünkü onlar meslek ya da sanat sahibi olduğu için dışarıda *şed* yani kuşak ya da peştamal kuşanırdı. Hırkayı şeyh, kethüda gibi zaviyede görevli olanlar giyerdi. Ahilere ise törenlerde giydirilirdi. Kırşehir müzesinde bulunan Ahi Sinan Osmanlıca Şecere-nâmesi’de *Ahi Evren zaviyesi post-nişînliğini yapan Ahi Babalar, Memâlik-i İslâmiyede bulunan, Tekke-nişîn, Kethüda, Yiğitbaşı v.s. gibi, ahilere törenlerde tac ve hırka giydirilmesi gerektiği* ifade etmektedir⁴⁸. Sevakb-ı menâkıp adlı eserde yukarıda bahsettiğimiz minyatürde bulunan ahiler, tasavvuf ehlinin giydiği hırka denilen abayı giymedikleri görülüyor⁴⁹. Aynı zamanda başlarındaki sarık denen, börk, takke ve tac ise ak renkte olduğu görülüyor. Bu durum aynı şekilde *Hace-i Cihan Netice-i Can* adlı eserde ifade edilir. Burada ahilerin on iki dilimli ak börk giydikleri yazılıdır⁵⁰. Burada bir açıklama yapmak gerekirse, Vahidî bu bilgiyi “*tâife-i beктаşiyân*” başlığı altında verir. İlk bakışta Bektaşiler hakkında bilgi verse de bu bilgiler ahileri de içermektedir. Çünkü aynı yerde Bektaşî pirlерinin yanında Evhadî adlı dervişten de bahsetmektedir. Evhadî ismi, XII. yüzyılın başında ahilere verilen isimdir⁵¹. Ayrıca *Evhadüddin-i Kirmanîye* mensup anlamında kullanılmıştır. Bu bilgi bize artık XVI. yy. da ahilerin, Bektaşiler’in içine girdiğini gösteriyor. Ayrıca Âşık paşazâde, Yeniçerilerin giydiği *ak börkün* de Bektaşiliğe sonradan geçtiğini bildirir⁵². Buna göre Yeniçerilerin börkü Bektaşî tarikatıyla ahilerin ak börkü ile ilgisi olduğuna dair çeşitli rivayetler doğrulanmaktadır. Bu *ak börk* İbn Batuta’nın yukarıda tavsif ettiği ahi başlığından başka bir şey değildir. Ayrıca Eflâki *bu ak börk*’ün ilk olarak Uc Beyi Ahi Mehmet Bey’in başında görüldüğünü yazar⁵³. Eflâkî, her ne kadar *ak börk*’ün Mehmet Bey tarafından icat edildiğini söylüyorsa da bu doğru değildir. *Ak börk* ilk defa Kayseri’deki “*Külahduz Çarşısı*”ndaki Bacılar tarafından imal edilmiştir⁵⁴. Yeniçerilerden başkalarının da *ak börk* giyme âdeti, Yıldırım Bayezit’in tekrar la’l börk geleneğine dönmesine kadar devam etmiştir⁵⁵. Burada üzerinde durulması gereken konu, ilk teşkil edilen Osmanlı yaya ordusuna üniforma olarak ahi elbisesinin seçilmesidir.

Ahilerin ak börk, hırka ve aba gibi giysileri eski Türk kültürü ve İslâm öncesi unsurlar ile de ilişki kurulmuştur⁵⁶. Hakikaten de ahilerin *börk* de denilen külahları Türklerde çok eskilere dayandığını⁵⁷ biliyoruz. Mesela, Türk sultanlarının tahta çıktuktan sonra *taç* ve *hırka* giydiklerini biliyoruz⁵⁸. Börklerin, etimolojisi tartışmalı olsa da Türkçe *başlık*, *külâh*, demektir⁵⁹. Yine *Kaşgarlı Mahmut* bazı *börklerin* ipekten yapılıp altın varaklarla süslendiğini bildirmektedir⁶⁰. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devirleri Selçuklu sultanlarının

tahta çıkarken giydikleri “*külâh-ı Keykubâdi*” adı verilen başlıkları, yumuşak ve şeritlerle başa bağlanan bir börk ile onun üstüne oturtulan altından veya altın sırma işlemeli kumaştan yapılmış bir taçtan meydana geliyordu. Selçuklular devrinde yeni sultanın cülusu münasebetiyle tâbi beylere “*düğmeli nevrûzî la’l-börk*” veya “*nevrûzî la’l-börk*” dağıtılırdı⁶¹. La’l renginde açık kırmızı börk, beylikler devrinde de beylere mahsustu ve onlardan ayrı olmak isteyen Orhan Gazi kendisi ve hasları için “*ak börk*”ü seçmişti⁶². Ak börkün altına da arkası uzun bir iç *takye* (aracîn) giyilirdi. Böylece börk zırh görevi de görürdü.

4. Davul ve Sancak

*Davul, tuğ ve alev*in Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Türklerin kullandığı en eski müzik âletidir. Şamanizm’de Türkler dinî tören ve ayinlerde kötü ruhları kovduğuna inandıkları için davul kullanırdı. Her şamanın evinde bir veya iki davul bulunduğunu biliyoruz⁶³. Bilhassa devlet geleneğinde, davul, *tuğ* ve *alemin* renkleri ve şekli hâkimiyet alameti olarak kullanılmakta idi⁶⁴. Sultanın sarayında beş namaz vakti çalınarak hâkimiyet alameti olarak kullanılmakta idi⁶⁵. Buna nevbet (nöbet) denilmekte idi. Ahilerin *davul, tuğ ve alev*i kullanmaları Türklerin fütüvvet teşkilatını yapısını anlayış tarzından ileri geldiğini söyleyebiliriz. Fütüvvet teşkilatının kuruluşuna baktığımız zaman Arap toplumunda sehâvet ve aynı zamanda şecaat ehli olan Araplara feta denilmiştir⁶⁶. İslâmın yayılışı ile beraber özellikle Türkler fütüvvet’in şecaat ve yiğitlik tarafını daha çok benimsediklerini yukarıda bahsetmiştik. Zaten Anadolu’da esnâf teşkilatı olan fütüvvet teşkilatının bir tarafının askerlik olduğunu Selçuklular döneminde özellikle de Alaeddin Keykubat döneminde büyük şehirlerinde ahiler hem ticaret hem de güvenliği ellerinde bulundurmalarından anlıyoruz. İlk defa bu dönemde ahiler bellerinde kama taşımaya başladılar⁶⁷. Hatta bazı şehirlerde şihneler bile ahi idi. *I. Alaeddin Keykubat*’ın haslarından olan Harput kalesinin fethi sırasında burçlara sancağı diken, *Emir Seyfeddin Tuğrul* ahi idi. Emir Seyfeddin daha sonra Kırşehir Emirliği yapmış, Ahi Evren *Menahic-i Seyfi* adlı eserini ona sunmuştur. Bu durumunun bir yansıması olarak da ahiler bayramlarda ve çeşitli vesilelerle yapılan törenlerde ahi birlikleri kendine mahsus elbiseleri giyip, *davul* ve sancaklarıyla geçit törenine iştirak ederler. Kıyafet bakımında da iftihar ederler⁶⁸. Bir çok fütüvvet-nâme bu törenlerden bahsetmese de kendi ustalık ve çıraklık törenlerinde “*tuğ ve alev vermek*” tabiri zikredilmiştir⁶⁹. Yine bir çok fütüvvet-namede *tuğ ve alev vermek*” geleneğinin Hz. Peygambere ve hatta Hz. Adem’e kadar indirildiğini biliyoruz⁷⁰.

5. Ahileri Giydiği Elbiselerin Renkleri

Fütüvvet ehlinin Anadolu’da hemen hemen hepsi sanat ehli olduğundan, bunların hariçte hususî bir elbisesi yoktu. Yalnız Burgazî Fütüvvet-nâmesinde onların siyah renkli *elbise giydiklerini*, sarı ve kırmızı renkli libas giymediklerini, ahi sarığının yedi, yahut dokuz arşın olabi-

leceğini söylüyor⁷¹. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz gibi *Sevakıb-ı menâkıp ve Hâce-i Cihan Netice-i Can'da* ahi börklerinin ak renkli ve on iki dilimli olduğunu biliyoruz. Siyahı seçmelerinde, Abbasilerin tesiri olduğu muhakkaktır. İbn-i Batûta, fütüvvet ehlinin, mahfillerde, yâni tekkeye mukabil olan toplantı yerlerinde, ayaklarında mest bulunduğunu, başlarına tepesinde iki parmak enliliğinde, bir zıra' uzunluğunda bir taylasan⁷² bulunan beyaz yünden bir külah, sırtlarına sof cübbe giydiklerini, zaviyelerinde bu külahı çıkarıp önlerine koyduklarını, başlarında süslü bir takke kaldığını bildiriyor⁷³. Sonradan şeyhlerin gök, müderris ve kadılarla halifelerin yeşil, hatip ve hafızların ak, ahilerin siyah renkli elbise giymelerinin âdet olduğunu, altın yüzük takılmadığını ve elbiselik kumaşın mutlaka fütüvvet erbabı tarafından dokunmuş bulunması icap ettiğini de muahhar fütüvvet-nâmelerden anlıyoruz⁷⁴. Ahinin elbisesi hakkında Burgazî Fütüvvet-nâmesi⁷⁵ ve Necm-i Zerkub 'de şu malumat geçmektedir: “Ahinin elbisesi temiz olmalıdır. Çünkü Kur'an'da “Elbiseni temiz tut.” buyrulmuştur⁷⁶. Ahi en az bir defa elbisesini yıkatmalıdır. Ahinin elbisesi tek renk olmalı, alaca olmamalıdır. Hz. Ebubekir (r.a.) gök renkli elbise giyerdi. Müderrislerin, kadıların, halifelerin yeşil renkli elbise giymeleri gerekir. Hz. Osman (r.a.) ak renkli elbise giyerdi. Hafızlar, hatibler ve ehli kalemin ak renkli elbise giymesi gerekir. Hz. Ali kara renkli elbise giyerdi. Bu sebeple yiğitler ve ahiler kara renkli elbise giyerler. Kızıl yahut sarı hiç giymeyeler. Çünkü bu renkler Firavn-ı lâin elbisesidir⁷⁷. Ahiler ipek giymeye ve altın yüzük takmaya. Ahinin tülbendi (sarığı) yedi ve dokuz arşın ola. Bununla beraber başa yünden bir külah (serpüş) takke veya zevrak⁷⁸ giyebilir”⁷⁹.

Sonuç

Sonuç olarak Türk kültürünün en önemli teşkilatlarından biri olan ahilik ve bu teşkilatın mensupları olan ahiler, yaptıkları işlerinin yanında kendilerine mahsus kıyafetleri ile de dikkat çekmişlerdir. Fütüvvet temsilcileri olarak çıktıkları yolda Türk kültürü yanında, Fars kültürünün etkisinde kaldığı da görülüyor. Ancak bazı araştırmacılar ahilerin giydiği şalvar, şed (kuşak) in Fars kültüründen özellikle de Zerdüşlükten geçmiş olabileceği kanaatini taşımışlardır. Ancak Türk kültüründe şalvar denen pantolonların varlığı göz ardı edilmemelidir. Hatta bazı fütüvvet-nâmelerde ahilerin giydiği şalvarın Seğmenlerin pantolonlarına çok benzediğini ifade etmiştik. Aynı zamanda ahilerin başlarına giydikleri *tac*'ın börke benzediğini hatta bunun İbn Batuta'nın takke dediği tacın börk olduğunu da söyledik. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, ahilik fütüvvetten neşet etmesi hasebiyle, İslam dinine mensup bazı kültürlerden özellikle de Fars kültüründen etkilense de, Türk kültüründen daha

çok etkilendiği görülüyor. Çünkü ahilik meslekleri itibarıyla ile de sadece Türklere has bir meslek teşkilatı olarak ortaya çıkmıştır. İslam dünyasının hiçbir yerinde Anadolu'daki gibi esnaf teşkilatı olmamış, uzun süre varlığını devam ettirmemiştir.

Sonnotlar

- ¹ Çağatay,(1974): 26-27; Çağatay,(1952): 59-68; Taeschner, (1953): 13-14; Bayram, (1991): 25
- ² Hartman, (1975): 96-107.
- ³ Bkz. Taeschner (1953) .
- ⁴ İbn Bibi, (1957):93; İbn Bibi (1996): 113; Bayram, (1991): 27; Bayram, (2003): 37
- ⁵ Bayram, (2005):163
- ⁶ Bayram, (2005): 63
- ⁷ Kuşeyri(1957): 103-105; Bayram(1991):15.
- ⁸ Mehmet Rıhtım(2010): 106-107.
- ⁹ M. Saffet Sarıkaya Bey'in XIII- XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvet-namelere Göre Dinî İnanç Motifleri adlı doktora tezi 2002 yılında MEB tarafından yayınlanmıştır. Bu çalışma Fütüvvetnameleri ilk kez farklı açıdan ele alan bir araştırmadır. Araştırmamızın da ana kaynağını oluşturmuştur.
- ¹⁰ Ateş (1974): 91-94; Ateş (1977): 22-94; Sühreverdî (1990): IX-XXXII.
- ¹¹ Sarıkaya,(2002)Çalışmanın 159-176 sayfaları arasında fütüvvet ehlinin kıyafetleri hakkında bilgi verilirken, bahsedilen fütüvvet ehli genellikle Ahilerdir.
- ¹² Bjorkman(1979): 295
- ¹³ Ögel (1991a): 101-102; Sarıkaya,(2002) : 170-171.
- ¹⁴ Gölpınarlı (1950): 346.
- ¹⁵ Alâî (2005);60
- ¹⁶ Esin (1968):135-215.
- ¹⁷ Ünver,(1973) : 39.
- ¹⁸ Seğmenlerin Ankara Ahileriyle ilgisi düşünülebilir. Erozu(1983):86; Kurat(1940): 59.
- ¹⁹ Hacıgökmen (2002): 830-839.
- ²⁰ İbn Batuta 733/1332-1333 yılında Aksaray'a uğramış burada Eratna'nın nâibi Ahi Şerif Hüseyin'i ziyaret ederek onun zaviyesinde misafiri olmuştur. Buradan yine Eratna'nın hakimiyetinde olan Niğde ve Kayseri'ye gelmiştir. Bu dönemde Niğde'de de emir olarak Ahi Caruk adında birisi bulunmaktadır. İbn Batuta Ahi Caruk'un zaviyesinde kalmış, ondan izzet ve ikram görmüştür. Kayseri'de ise Emir-i Kebir unvanıyla Ahi Ali'nin zaviyesine inmiş ve burada ağırlanmıştır İbn Batuta(1334): 335; Hacıgökmen(2006): 215-224.)
- ²¹ Bayram (1991): 4; Unsuru'l-Meali Keykavus (1944) : 385.

- ²² Günaltay (1942): 178-205.
- ²³ Ergin (1922): 542; Gölpınarlı(1950): 38.
- ²⁴ Şöyle devam etmektedir: “ Fütüvvet-nâmede de şerbet-i muradaa içmekle fütüvvete girileceği, şalvar giymekle de tekmil makamına varılacağı bildirilmekte ve «Bugün fütüvvet ehli şerbet içme âyini icra etmede yollarının esasım buna dayamada bel bağlamada ve şalvar giydirmededir. Bunların herbiri, lâtif bir mânaya, yüce bir huya remiz ve işaretir ki bu âyin ve erkân, hakıykatte suretlerdir, bu suretlerin mânaları ve bu sırrın unvanı, o hakikatlerdir. Gölpınarlı(1950): 39, 294.
- ²⁵ Gölpınarlı (1950): 346; Sarıkaya,(2002) : 159
- ²⁶ Gölpınarlı (1950): 223; Gölpınarlı (1953): 146; Sarıkaya,(2002) :164
- ²⁷ *Radavî Fütüvvet-nâmesi*, (a): vr. 46b-48b; Sarıkaya,(2002) : 164
- ²⁸ Bu Fütüvvet-nâme, Maarif Ktp. Nüshası esas alınarak Gölpınarlı tarafından neşredilmiştir. (Gölpınarlı(1956): 25, 155; Gölpınarlı (1950): 50, Gölpınarlı bu Fütüvvet-nâme'yi hazırlarken ancak üç nüshasının bulunduğunu bildirmektedir. Ona göre Ankara Maarif Ktp. 0.355/1-3 numarada kayıtlı mecmuanın 73-120b yaprakları arasında bulunan nüsha en eski nüshadır. Yazı, kağıt, cilt bakımından XV. XVI. yüzyıla ait olduğu tahmininde bulunur. Bundan başka Hacı Bektaş İlçe Ktp.533 numarada ve ve 216-217 (482) numarada olmak üzere iki nüsha da mevcuttur. Bu son nüsha yakın zamanlara ait olup okuma hataları ve müstensih ilaveleriyle oldukça bozuk bir nüshadır. bkz.Torun (1998): 49-50; Sarıkaya,(2002) :166-67
- ²⁹ Gölpınarlı (1950): 54; Sarıkaya,(2002) :169-170.
- ³⁰ Gölpınarlı (1950): 70.
- ³¹ Gölpınarlı (1950): 71.
- ³² Gölpınarlı (1950):31.
- ³³ Gölpınarlı (1950):330-33.
- ³⁴ Gölpınarlı (1950): 83-85.
- ³⁵ Sarıkaya,(2002) :170-172, Sarıkaya, burada şed'in Gölpınarlı'nın yazdığı gibi sadece fars kültüründen gelmediğini belirterek konuya açıklık getirmektedir
- ³⁶ Sarıkaya,(2002) :172
- ³⁷ Alâî (2005); 230 (43. hikaye)
- ³⁸ İbn Batuta, (1334): **312-314**).
- ³⁹ Muhammed Alâî (2005);128 (1. hikaye) , 142 (7. hikaye); 148 (15. hikaye); 152(17. hikaye); 163 (23.hikaye); 195 (32. hikaye); 215(39. hikaye); 228(43. hikaye); 247, 249(54. hikaye); 268 (65. hikaye)
- ⁴⁰ Alâî (2005); (39. hikaye)211
- ⁴¹ Alâî (2005),173,(29 hikaye), 215(39. hikaye) ,247 (54. hikaye)
- ⁴² Alâî (2005); 211 (39. hikaye);

- ⁴³ Alâî (2005):229 (43. hikaye)
- ⁴⁴ Sarıkaya,(2002) :172-173; Pakalın(1990): 267; Uludağ (1991): 222.
- ⁴⁵ Uludağ (1988): ???
- ⁴⁶ Devellioglu (1993):590, Kapanıp açılma, daralıp genişleme.
- ⁴⁷ Sarıkaya,(2002) : 170-172, Kara(1990):268.
- ⁴⁸ Hacıgökmen (2009) 251-263.
- ⁴⁹ Ünver,(1973) : 39.
- ⁵⁰ Türk (2009): 12; Gölpınarlı,(1935):130,
- ⁵¹ Buna en güzel örnek, Niksar'da zaviye ve vakıf sahibi olan *Ahi Pehlivan'a* ait türbe kitabesinde *Ahi Pehlivan el- Evhadî* (690/1291) ibaresi görüşümüzü doğrulamaktadır. Uzunçarşılı (1928): 69.
- ⁵² Sarıkaya,(2002): 163
- ⁵³ Eflaki (1959): 485-486.
- ⁵⁴ Bayram (1994):50-53; Ayrıca bkz. Bayram (2001): 119, dipnot 14.
- ⁵⁵ Hoca Sâded-din (1279): 39-40; Esin (1992): 328.
- ⁵⁶ Sarıkaya, (2002), Bazı bilim adamları hırkanın İslâm tasavvuf kültürüne Hint inanç kültüründen geçtiğini iddia eder. Bilhassa Bektaşî dervişlerinin hırkası ile kamların kübbesi arasında bâriz benzerlik vardır. Hırka ile beraber zikredilen "tac"a dair de eski Türk kültüründen benzer unsurlar bulunmuş olduğunu ifade ederek konuya ilk kez değinenleri burada belirtmiştir (bkz. S. 176; Goldziher (1920):136;. Güngör (1981): 51; Eröz, (1990): 269-271 vd.)
- ⁵⁷ Esin (1970):74, 76-83, 86, 94-108; Esin (1978):154-155.
- ⁵⁸ Köymen (1992): 84-85.
- ⁵⁹ Kağsarlı Mahmud (1992a): 349-50; Sami (1317): 309; Esin, (1992): 327-328.
- ⁶⁰ Kağsarlı Mahmud'un verdiği bilgiye göre, "kızılgıl (kayılı) börk" adı verilen börkiler, "börkçi" denilen zenaatkâr-larca mukavvadan veya balçıktan "kubbeli fırın" şeklinde hazırlanan yang isimli kalıp üzerinde biçildikten sonra elde dikilerek yapılmakta idi. Kıyılı börkün mübalağalı olan ve çevresinde kanat şeklinde kesilmiş geniş siper veya kenarları bulunan börk cinsine ise "kuturma" deniyordu. Kağsarlı Mahmud (1992b): 200, 351-352; Kağsarlı Mahmud (1992a): 49; Esin (1992): 327.
- ⁶¹ Yazıcızâde (1902): 37, 73; Esin (1992): 328.
- ⁶² Unat (1957):154.
- ⁶³ Güzel (2002): 9-10-11-12
- ⁶⁴ Ögel (1991b),40 vd.
- ⁶⁵ Pakalın (1983c): 683-684; Sami, (1317):1473

- ⁶⁶ Bayram (1991) :11-12.
- ⁶⁷ Bayram (1994b): 88.
- ⁶⁸ Ergin (1922): 542.
- ⁶⁹ Sarıkaya,(2002): 161, dp. 31. *Radavî Fütüvvet-nâmesi*, (b): vr. 92b; *Radavî Fütüvvet-nâmesi*,(c) : vr. 56b.
- ⁷⁰ Sarıkaya,(2002): 161-162’de bu konu hakkında bilgi verilmektedir. .
- ⁷¹ Gölpınarlı (1950):76,133, 153. Sarıkaya(2002): 160.
- ⁷² Börkün, sırta uzanan bölümü
- ⁷³ İbn Batuta(1334a): 181
- ⁷⁴ Sarıkaya,(2002): 160; **Tarus (1947): 40. Not. 14.**
- ⁷⁵ Gölpınarlı (1950):76-153.
- ⁷⁶ KK, 74/4.
- ⁷⁷ Burada renkler ilk halifelerle özdeşleştirilmiştir. Eski Türk kültüründe de alacalı, kıvı ve sarı renklerin ahlâkî bakımdan menfî mânâları vardır (Bkz. Ögel (1991a): 419,452, 482-483). Ancak kara renge de menfî mânâlar verildiğini (s. 437-439) ve Türklerde al ve kıvının ayrıldığını zikretmeliyiz. Sarı rengin Fatımilerin bayrağının rengi olduğu da bilinmektedir (bkz. Çağatay, Neşet (1952): 68). Fütüvvet ehlini kara donu Ali’ye isnadı da muhtemelen Abbasi hilafetini benimsemesiyle ilgilidir. Çünkü, Ebu Müslim Horasanî doğudan siyah bayraklar açarak sürdürmüş ve siyah bayrak Abbasilerin bayrağı olmuştur. Bunlar, Ahi Evren’in menkıbevi hayatıyla paralellik arz eder.
- ⁷⁸ Kalenderilerin giydiği kayık biçiminde külah.
- ⁷⁹ Gölpınarlı (1950) :346; Elbiselerin renklerine dair bu yorum Anonim Fütüvvet-nâme

Kaynakça

- ANONİM FÜTÜVVET-NÂME, (a) (İÜ. Ktp., Türkçe yazmalar, 6520).
- ANONİM FÜTÜVVET-NÂME,(b) (Ankara İl Halk ktp., A. Ötüken, 355/2).
- ANONİM FÜTÜVVET-NÂME, (c) (DTCF Ktp., M. Con, A. 352).
- ATEŞ, S. (1974), *İşari Tefsir Okulu*, Ankara.
- ATEŞ, S. (1977), *Tasavvufta Fütüvvet*, Ankara.
- ALÂÎ, Muhammed (2005), *Menâkıb-ı Şeyh Evhadü’-d-Dîn-i Kırmânî*, (terc. M. Bayram), Konya.
- BAYRAM, M. (1994a), *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rûm*(Anadolu Bacıları Teşkilatı), Konya.
- BAYRAM, M. (2005), *Şeyh Evhadüddin Hamid el Kirmani ve Menakıp-namesi*, Konya.
- BAYRAM, M. (1991), *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya.
- BAYRAM, M.(2003), “Selçuklu Devlet Yapısının Şekillenmesi” *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar* Konya.

- BAYRAM, M. (2001), “Türkiye Selçukluları Uc Beyi Denizlili Mehmed Bey Kimdir?” *I. Uluslar Arası Selçuklu Kongresi (11-13 Ekim Konya 2000)*, Konya.
- BAYRAM, M. (1994b), “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Bazı Yörelere arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 1, Kasım.
- BJORKMAN, W. (1979), “Şalvar”, *İA*, XI, İstanbul.
- ÇAĞATAY, N. (1974), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara.
- ÇAĞATAY, N. (1952), “Fütüvvet Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi”, *AÜİFD*, I, No. 1.
- DEVELLİOĞLU, F. (1993), *Osmanlıca – Türkçe Lûgat*, Ankara.
- EFLAKİ (1959), *Menakıbu’l-arifin*, I, Ankara.
- ERGİN, O. N. (1922), *Umur-i Belediye, Mecelle-i Umur-i Belediye*, I, İstanbul 1922-1338.
- ERÖZ, M. (1990), *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara.
- ERÖZ M. (1983), *Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz*, İstanbul.
- ESİN, E. (1970), “Bedük-börk”, *Proceedings of the IX th Permanent International Aitaistic Conference*, Napoli.
- ESİN, E. (1978), *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*, İstanbul.
- ESİN, E. (1992), “Börk”, *DİA*, VI, İstanbul.
- ESİN, E. (1968), “Orduğ (Başlangıçtan Selçukluklara Kadar Türk Hakan Şehri)” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VI/10-11.
- ELİADE, M. (1951), *Le Chamanisme et Les Techniques Archaïques de Textase*, Paris.
- ES-SÜHREVERDİ (1990), *Avarifü’l-Meârif*, (trc. H. K. Yılmaz, İ. Gündüz,) İstanbul.
- EVLİYA ÇELEBİ (1313a), *Seyahat-nâme*, I, İstanbul 1313-14.
- EVLİYA ÇELEBİ (1313b), *Seyahat-nâme*, X, İstanbul 1313-14.
- GOLDZİHER, İ. (1920), *Le Doğme et la Loi de L’İslam*, Paris.
- GÖLPINARLI, A. B. (1950), “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları”, *İÜ-İFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950).
- GÖLPINARLI, A. B. (1953), “Burgazî ve Fütüvvet-nâmesi” *İÜFM*, XV/1-4, (1953-54).
- GÖLPINARLI, A. B. (1956), “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvet-nâmesi”, *İÜİFM*, XVII/(1-4), 1955-1956.
- GÖLPINARLI, A. B. (1935), “Menakıb-ı Hâce-i Cihan”, *Türkiyat Mecmuası*, III, İstanbul 1935.
- GÜNALTAY, Ş. (1942), “Abbas oğulları İmparatorluğunun kuruluş ve yükselişinde Türklerin rolü”, *Bellekten*, VI / 23, 24 (1942).
- GÜNGÖR, E. (1981), *İslam Tasavvufunun Meseseleleri*, İstanbul.
- GÜZEL, M. (2002) “Çalgı Topuluklarında Asmalı Davulun Akortlanmasının Önemi”, (Yayınlanmamış İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü, Bitirme Tezi), İstanbul.
- HACIGÖKMEN, M.A. (2002), “Ankara’da Ahi Hakimiyeti” *Türkler*, VI, Ankara.

- HACIGÖKMEN, M.A. (2006), “Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri” S.Ü. *Ed. Fak. Der.* 2006/16.
- HACIGÖKMEN, M. A. (2009) “Ahi Şecere-Nâme Ve Fütüvvet-Nâmelerine Göre Ahi Zaviyeleri”, *Selçuklu’dan Osmanlı’ya Bilim, Kültür ve Sanat, Prof.Dr. Mikâil Bayram’a Armağan*, Konya 2009, s. 251-263.
- HARTMAN, A. (1975), *an Nâsir li Din Allah (1180-1225)*, Berlin.
- HOCA SÂDED-DÎN (1279), *Tâcü’t-tevârih*, I, İstanbul 1279-80.
- HUCVİRÎ, (1982), *Keşfü’l-Mahcûb*, (trc. S. Uludağ) İstanbul.
- İBN BİBÎ (1957), *El- Evâmîrü’l- alaiyye fi’l-umuri’l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi-N.Lugal) Ankara.
- İBN BİBÎ (1996), *El- Evâmîrü’l- alaiyye fi’l-umuri’l- Alaiyye (Selçuk-nâme)*, (çev. M. Öztürk), I, Kültür Bakanlığı yay. Ankara.
- İNAN, A.(1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara.
- İBN BATUTA (1334a), *Tuhfat-al-nuzzâr fi garâib-al-asmâr ve acâib-al-esfâr tercemesi.*, (trc. Mehmet Şerif) I, İst. Matbaa-i Âmire, 1334-1337.
- İBN BATUTA (1334), *Tuhfat-al-nuzzâr fi garâib-al-asmâr ve acâib-al-esfâr tercemesi.*, (trc. Mehmet Şerif) II, İst. Matbaa-i Âmire, 1334-1337.
- KAŞGARLI MAHMUD (1992a), *Divan-ı Lugati’t- Türk*, (çev. B. Atalay), I, Ankara.
- KAŞGARLI MAHMUD (1992b), *Divan-ı Lugati’t- Türk*, (çev. B. Atalay), III, Ankara.
- KARA, M. (1990), *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul.
- KÖYMEN M. A. (1992), *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, (Alp Arslan ve Zamanı)*, III, TTK., Ankara.
- KURAT, A. N. (1940), *Peçenek Tarihi*, İstanbul.
- KUŞEYRÎ (1957), *Risaletü’l- Kuşeyriyye*, s. Mısır 1367/1957.
- NASR, S. (1980), Hüseyin, *Essal sur le Saufisme*, Paris.
- ÖGEL, B. (1991b), *Türk Kültür T. Giriş*, VIII, Ankara.
- ÖGEL, B. (1991a), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, VIII, Ankara.
- PAKALIN M. Z., (1983a), *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, I-, İstanbul.
- PAKALIN M. Z., (1983b), *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü* III, İstanbul.
- PAKALIN M. Z., (1983c), *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü* II, İstanbul.
- RADAVÎ FÜTÜVVET-NÂMESİ (a), (Millet Ktp. Şeriyye 902), vr. 46b-48b.
- RADAVÎ FÜTÜVVET-NÂMESİ (b), (Selim Ağa Ktp., Kemankeş 491).vr. 92b;
- RADAVÎ FÜTÜVVET-NÂMESİ (c) (Beyazıd Ktp. Veliyyüddin 3225), vr. 56b.
- RIHTIM, M. “Azerbaycan Tasavvuf Tarihinde İlk Sufiler (VIII-XI. Asırlar)” *Journal Of Qafqaz University History, Law And Political Sciences Number 29*,
- SARIKAYA, M. Saffet, (2002) *XIII- XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvet-namelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara 2002.
- SAMÎ, Ş. (1317), *Kamus-ı Türki*, İstanbul.

- TAESCHNER, F. (1953), “İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı”, (Çev. F. Işıltan), *İÜİFM*, XV (1953).
- TANERİ, A. (1967), “Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Vezirlik” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (1967), V/8-9.
- TORUN, A. (1998) *Türk Edebiyatında Fütüvvetnâmeler*, Ankara.
- TARUS, İ. (1947), *Ahiler*, Ankara.
- TÜRK, A. (2009), *Kitâb-ı Hâce-i Cihân Ve Netice-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2009.
- ULUDAĞ, S. (1988) ‘Aba’ DİA, I, İstanbul.
- ULUDAĞ, S. (1991), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- UNURU’L-MEALÎ KEYKAVUS (1944), *Kabus-nâme*, (trc. Mercimek Ahmet, nşr. O. Ş. Gökyay), İstanbul.
- UNAT, F.R.- M.A., K. (1957), *Kitab-ı Cihan-numa Neşri Tarihi*. I. Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1928), *Kitabeler*, İstanbul.
- ÜNVER, S. (1973), *Sevakıb-ı Menakıb, Mevlana’dan Hatıralar*, İstanbul.
- YAZICIZÂDE, (1902), *Târîh-i Âl-i Selçuk*, (nşr. M. Th. Houtsma) Leiden.
- Yunus Emre Divanı* (1965), (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul.

Ek-1

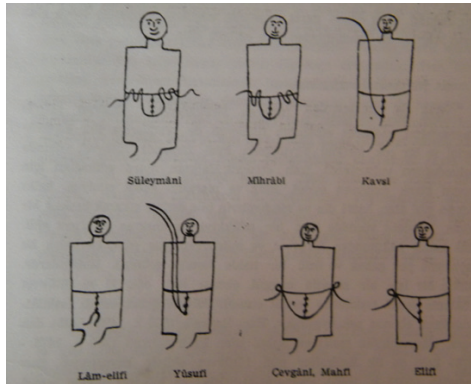
S. Ünver, (*Sevakıb-ı menakıb*) İstanbul 1973, s. 39. (Eli bıçaklı ahi kıyafeti giymiş sekiz kişi, Şemş'i dışarı çağırıyor.)

Ek-2

Ahilerin Kiyafetine Benzeyen Seğmen Kiyafeti

Ek-3

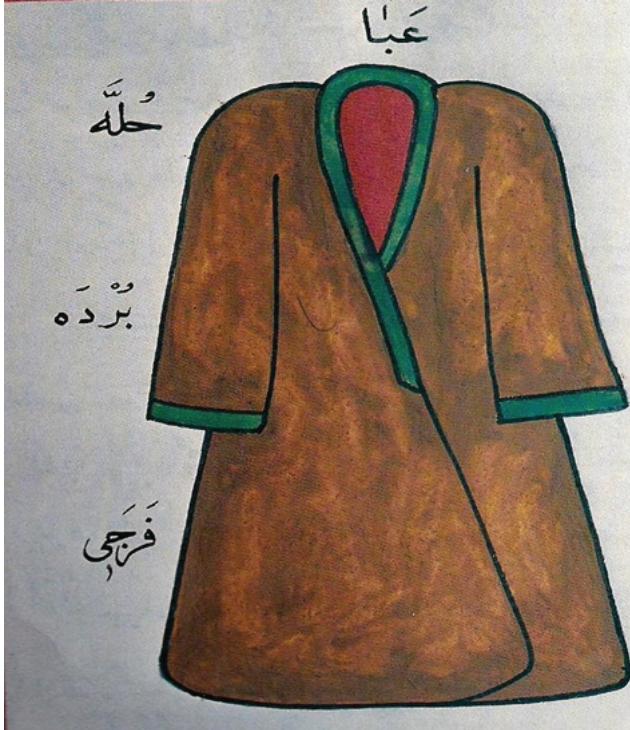
Gölpınarlı, A. B "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", İÜİFM, XI/1-4 (Ekim 1949-1950).s. 71.

Ek-4

Ahi takke (tac) veya kavuğu

Ek-5

Hırka, Abâ

